

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพ ซึ่งในอดีตมนุษย์ได้นำทรัพยากรมาใช้แบบเกื้อกูลกัน ใช้ตามความจำเป็น มีวัฒนธรรมความเชื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลกับธรรมชาติ เมื่อเวลาผ่านไป อัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรที่มีจำนวนเพิ่มแบบทวีคูณ การเรียนรู้การนำเทคโนโลยีมาอำนวยความสะดวกแก่มนุษย์เพิ่มขึ้น การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างฟุ่มเฟือย ภายใต้อิทธิพลของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ลดลงอย่างรวดเร็ว เกิดการแย่งชิงทรัพยากร จนเกิดการเสื่อมโทรมสิ่งแวดล้อมเกิดมลภาวะต่างๆ ผลจากการทำลายสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตด้านต่างๆ ตามมา อาทิ ปัญหาการแปรปรวนของภูมิอากาศโลก การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ การเกิดภัยพิบัติซึ่งมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น มลพิษสิ่งแวดล้อมขยายขอบเขตกว้างขวางมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อการดำรงอยู่และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้ส่งผลเสียต่อสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของประเทศไทย และก่อให้เกิดปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืน จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยสูญเสียพื้นที่ป่าไปแล้วประมาณ 67 ล้านไร่ หรือเฉลี่ยประมาณ 1.6 ล้านไร่ต่อปี กล่าวคือ ปี พ.ศ.2504 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าอยู่ถึงร้อยละ 53.33 ของพื้นที่ประเทศ หรือประมาณ 171 ล้านไร่ และลดลงมาโดยตลอดจนในปี พ.ศ.2532 ประเทศไทยเหลือพื้นที่ป่าเพียงร้อยละ 27.95 ของพื้นที่ทั้งหมด หรือประมาณ 90 ล้านไร่ รัฐบาลไทยในอดีตได้พยายามจะรักษาพื้นที่ป่าโดยประกาศยกเลิกสัมปทานการทำไม้ในป่าบกทั้งหมด ในปี พ.ศ.2532 แต่หลังจากยกเลิกสัมปทานป่าไม้ สถานการณ์ดีขึ้นในระยะแรกเท่านั้น ต่อมาการทำลายก็ยังคงเกิดขึ้นไม่แตกต่างจากสถานการณ์ก่อนยกเลิกสัมปทานป่าไม้เท่าใดนัก โดยพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกก่อนการยกเลิกสัมปทาน (ปี พ.ศ.2525-2532) เฉลี่ยต่อปีเท่ากับ 1.2 ล้านไร่ และพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกหลังการยกเลิกสัมปทาน (ปีพ.ศ.2532-2541) เฉลี่ย 1.1 ล้านไร่ต่อปี (วรรณวลัย โพสณฑ์สรลักษณ์ และพิทักษ์ พนาธิ วรศรีเสริมสยาม.2524)

ชุมชนตำบลแม่ทา เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างไม่คุ้มค่า ทั้งที่มาจากนโยบายของรัฐในอดีต ที่เปิดสัมปทานป่าในผืนป่าแม่ทาจำนวนกว่า 4 ครั้ง

ทั้งจากกลุ่มนายทุนที่เข้ามาทำไม้ ที่สำคัญคือจากฝีมือของคนในชุมชนตำบลแม่ทา ที่ไม่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรของตนเอง ซึ่งมองว่าทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นเป็นของรัฐ เมื่อต่างก็เข้าไปเอาผลประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดในพื้นที่ ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงคือ คนในชุมชนที่เห็นได้ชัดคือในช่วงปี พ.ศ. 2534-2535 ชุมชนตำบลแม่ทา ประสบปัญหาภัยแล้งในตำบลชาวบ้านไม่สามารถทำนาได้ แต่ผืนป่าห้วยแม่บอนซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่ถูกสัมปทานเพียงครั้งเดียว ชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์ในลำห้วยแม่บอนสามารถมีน้ำเพื่อทำการเกษตรได้ ชาวบ้านจึงเริ่มคิดได้และรวมกลุ่มกันทั้ง แกนนำชาวบ้านที่เป็นแกนนำทางธรรมชาติและแกนนำชาวบ้านที่เป็นผู้นำในชุมชน ร่วมกันหาทางออกร่วมกันมีการจัดตั้งคณะกรรมการป่า เพื่อฟื้นฟูป่าและผืนน้ำ จนกลับฟื้นผืนป่าแม่ทาให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง แต่ปัญหาของชนตำบลแม่ทายังไม่จบ เมื่อพบว่าตำบลแม่ทาเป็นพื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ ปี พ.ศ.2525 ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยบางส่วนของชาวบ้าน ประกอบกับการส่งเสริมการผลิตของภาครัฐที่มุ่งส่งเสริมให้ประเทศไทยมีการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) มุ่งผลิตเพื่อขายโดยการปลูกพืชเศรษฐกิจซึ่งเป็นพืชเชิงเดี่ยว มีการขยายนุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเข้ามาเป็นพื้นที่ทำกินของตนเอง ทำให้จำนวนเนื้อที่ป่าลดลง ความมั่นคงในที่ดินของชาวบ้านไม่มีเนื่องจากไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน (อัจฉรา รักยุติธรรมและคณะ. 2550: 8-14)

จากสถานการณ์ดังกล่าว องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ได้หาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมกับผู้นำ แกนนำชุมชน ในนามองค์กรชาวบ้านตำบลแม่ทา ภายใต้ชื่อ “สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา” โดยการนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic information system: GIS) เข้ามาใช้เพื่อเป็นระบบฐานข้อมูลชุมชน การจัดทำแบ่งแนวเขตป่า แนวเขตที่ดินทำกินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ เพื่อจัดแบ่งโซนพื้นที่การใช้ประโยชน์ และยุติการบุกรุกขยายพื้นที่ของชาวบ้าน การขับเคลื่อนผลักดันเรื่องการสร้างสิทธิในที่ดินทำกิน “โฉนดชุมชน” ซึ่งเป็นสิทธิครอบครองการใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐ เพื่อสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของชาวบ้าน การจัดทำเรื่องของ “ผังตำบล ผังชีวิต” มองถึงอนาคตของแม่ทาที่จะเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนได้อย่างไร

ประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจศึกษา คือ ชุมชนมีชุดความรู้ในการสร้างความมั่นคงด้านที่ดินทำกิน ทั้งมีผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมการทำลายสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนอย่างไร ชุมชนเคารพกติกา ไม้บุกรุกขยายพื้นที่ทำกินและจำนวนผืนป่ามีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นจริงหรือไม่ แม้กระทั่ง แนวคิด “ผังชีวิต-ผังตำบล” มีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้หรือไม่ ชุมชนจะกลับไปเป็นชุมชนที่มีระบบผลิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร

1.2 คำถามการวิจัย

- 1) องค์การชุมชนตำบลแม่ทาและองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทามีบทบาทในการเข้าไปส่งเสริมความมั่นคงในที่ดินทำกินของคนในชุมชนอย่างไร
- 2) ชุมชนมีชุดความรู้ การสร้างความมั่นคงที่ดินและการลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างไร

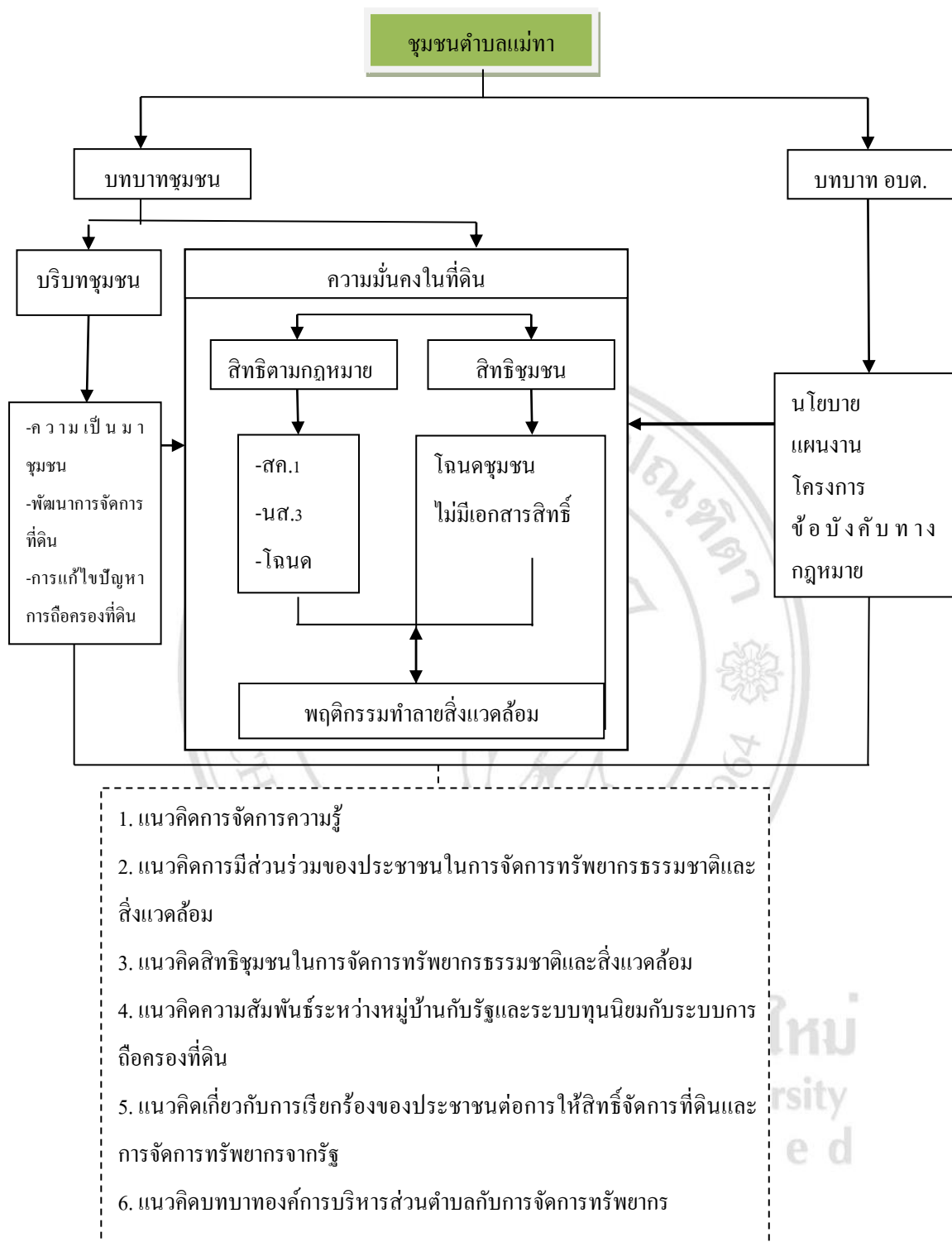
1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน พัฒนาการการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดินของประชาชนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษานโยบายและบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงด้านที่ดินทำกินของประชาชนในตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาบริบทชุมชน พัฒนาการการถือครองที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่ดินของประชาชนในชุมชนตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และศึกษานโยบายและบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดิน โดยศึกษาการจัดการที่ดินในรูปแบบของสิทธิที่ได้ตามกฎหมาย และสิทธิที่เกิดจากกระบวนการชุมชน นำไปสู่การลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร โดยการศึกษาให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินโดยพลัดจากคนในชุมชน สังคมประเพณี ถ่ายทอดบทเรียน ผู้การเกิดเป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในที่ดินและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน เพื่อเป็นต้นแบบในการนำแนวคิด รูปแบบการทำงานของชุมชนไปพัฒนาสร้างประโยชน์ให้แก่พื้นที่ชุมชนอื่นๆ ได้ต่อไป

Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนภูมิ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ข้อมูลพื้นฐานชุมชน พัฒนาการความเป็นมาของการจัดการที่ดิน กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อนำมาสู่การสร้างความมั่นคงในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน โดยการเข้ามามีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา

2. องค์การบริหารส่วนตำบลมีนโยบายการสร้างความมั่นคงในที่ดินออกมาในรูปแบบของข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการที่ดิน

3. ชุมชนมีความมั่นคงด้านที่ดินทำกิน เกิดการวางแผนในการพัฒนาระบบการผลิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

4. ผลจากการวิจัย ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ได้บทเรียนการทำงานพัฒนาสู่การวางแผนการขับเคลื่อนพัฒนางานด้านอื่นๆ ในตำบล เพื่อชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งมี การจัดการบริหารที่ยั่งยืนได้ต่อไป

1.6 นิยามศัพท์

การจัดการความรู้เชิงพื้นที่ หมายถึง การนำเอาชุดความรู้ของกระบวนการทำงานของชาวบ้านตำบลแม่ทา นำไปสู่การสังสมประสบการณ์ทำงาน เพื่อไปใช้ประโยชน์ในการสร้างความมั่นคงในที่ดินและการลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนตำบลแม่ทา

การลดพฤติกรรมทำลายสิ่งแวดล้อม หมายถึง พฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่มีการแสดงออกของชาวบ้านตำบลแม่ทาในการปกป้องดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เช่น การป้องกันการบุกรุกขยายพื้นที่กินเข้าไปในเขตป่า การลดปริมาณการใช้สารเคมีในดิน การลดพฤติกรรมการเผาป่า เป็นต้น

ความมั่นคงในที่ดินทำกิน หมายถึง การมีความเชื่อมั่นสิทธิการถือครองที่ดิน ซึ่งเป็นเอกสารสิทธิ์ ทั้งสิทธิตามกฎหมาย ได้แก่ สทก., นส.3, โฉนด และสิทธิชุมชน ได้แก่ โฉนดชุมชน โดยมีการใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างต่อเนื่อง ของประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

สิทธิการถือครองที่ดิน หมายถึง เอกสารสิทธิการถือครองที่ดินทั้งอยู่ในส่วนบุคคล และในรูปสิทธิกลุ่ม

กองทุนที่ดิน หมายถึง กองทุนที่จัดตั้งและดำเนินงานโดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ซึ่งมีการระดมทุนจากกลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ตำบลแม่ทาและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่สมาชิกที่ได้รับเอกสารสิทธิ์ “โฉนดชุมชน” ซึ่งสามารถนำมาค้าประกันเงินกู้เพื่อการส่งเสริมอาชีพในตำบลแม่ทา สู่การสร้าง ความมั่นคงในที่ดินทำกินของชาวบ้าน

โฉนดชุมชน หมายถึง สิทธิร่วมกันของชุมชนในการบริหารจัดการ การครอบครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดิน เพื่อสร้างความมั่นคงในการถือครองและใช้ประโยชน์ในที่ดินของชุมชนและเป็นการรักษาพื้นที่เกษตรในการผลิตพืชอาหาร เพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหาร โดยการเลือกรูปแบบการผลิต ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและระบบภูมินิเวศน์ รวมทั้งการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมดุล

ผังชีวิต-ผังตำบล หมายถึง กระบวนการจัดทำข้อมูลอย่างมีระบบเพื่อนำไปสู่การสร้างกองทุนและระบบจัดการระดับเครือข่ายแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงกับองค์กรชุมชนแต่ละระดับรวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการนำเสนอข้อมูลต่อภาครัฐเพื่อเปลี่ยนนโยบายการจัดการที่ดินในขอบเขตเรื่อง อาชีพ/เศรษฐกิจ, ที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัย, ทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม, ความปลอดภัย, สุขภาพ, วัฒนธรรม, อาหาร, ระบบการศึกษาหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น เป็นต้น

องค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในตำบลแม่ทาทั้งที่เป็นกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษตรยั่งยืน กลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข สุขตำบลรวมถึงชาวบ้านที่มีใจร่วมพัฒนา อยากเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เพื่อการจัดการดูแลตนเองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมีระบบบริหารจัดการและการแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้

สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืน หมายถึง ตัวแทนจากองค์กรต่างๆ ที่มีในตำบลแม่ทา หมายรวมถึงองค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่ทา และผู้นำทางทั้งำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู สาธารณสุขในตำบลแม่ทา ซึ่งเป็นชื่อกลุ่มที่ใช้ในการขับเคลื่อนงานพัฒนาตำบลแม่ทา